

Krystyna Pawłowska, *Kolekcja medalików i krzyżyków Władysława Bartynowskiego*, Kraków 2023: Księgarnia Akademicka, 180 ss., ISBN 978-83-8138-808-5.

Ukazała się interesująca publikacja z nieczęsto eksploatowanej dziedziny szeroko pojętej numizmatyki, jaką jest dział krzyżyków i medalików religijnych. Autorka, jak sama przyznaje, wcześniej taką tematyką nie zajmowała się, a zdecydowała się na jej podjęcie w związku z opracowywaniem rodzinnej historii (jest prawniczką Władysława Bartynowskiego). Recenzentem pracy jest dr hab. Jarosław Bodzek, prof. UJ i kierownik Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie. Na wstępie K. Pawłowska stwierdza, że „Tematyka medalików ma wiele aspektów, ale żaden z nich nie doczekał się rozbudowanej literatury naukowej” (s. 7), z czym generalnie – szczególnie jeśli chodzi o literaturę polską – należy się zgodzić. Jednocześnie jednak w tym kontekście, jako uzupełnienie zamieszczonej na końcu bibliografii, zwrócić trzeba uwagę na istnienie zarówno cennych publikacji zwartych, jak i coraz liczniejszych pryczyneków, które powoli składają się na interesujący zespół bibliograficzny⁴.

Na początku Autorka przedstawiła zwięźle postać bohatera książki, jego szerokie zainteresowania kolekcjoner-

skie, rolę i pozycję w środowisku (nie tylko polskich) antykwariuszy, po czym przeszła do krótkiego omówienia genezy kolekcji medalików i krzyżyków Bartynowskiego, a następnie do przedstawienia (bez pretensji do kompletności) stanu badań nad tematem medalików religijnych w Polsce. W dalszej kolejności K. Pawłowska określiła datowanie kolekcji, jednak bez wdawania się w szczegóły (pomięła oznaczenie czasu powstania pojedynczych medalików), po czym sklasyfikowała obiekty pod względem formy i wielkości. Omówiła krótko cechy techniczne i materiał, z którego medaliki zostały wykonane, a następnie reguły rządzące opracowaniem katalogu. Autorka zaznaczyła, że nie prowadziła pogłębionych badań atrybucyjnych i datacyjnych, te aspekty opracowania kolekcji mogą zatem budzić pewien niedosyt – takie jednak jest założenie pracy.

K. Pawłowska poprzedziła katalog właściwy obszerną częścią wprowadzającą, przy czym poszczególne tematy w jej ramach traktowane są skrótowo. W ten właśnie sposób zasygnalizowane zostały treści medalików religijnych i krzyżyków, w szczególności przedstawień Matki Boskiej. Nieco więcej dowiadujemy się o „źródłach powstania i przesłania medalików maryjnych”, gdzie omówiona została geneza kultów maryjnych oraz wiążąca się z nimi ikonografia. W dalszej kolejności zaprezentowała Autorka zróżnicowane medaliki i krzyżyki

⁴ Pelen zestaw literatury za ostatnie lata znajdzie Czytelnik w dostępnym online drugim tomie *Survey of Numismatic Research 2014–2020*, przygotowanym na kongres numizmatyczny w Warszawie w 2022 – sekcja medalierska w opracowaniu W. Garbaczewskiego.

z Chrystusem, a następnie ze świętymi i papieżami (Piusem IX i Leonem XIII). Osobno kilka słów poświęciła krzyżkom, po czym omówiła napisy obecne na prezentowanych obiektach. K. Pawłowska przedstawiła ponadto instytucjonalną przynależność medalików i krzyżyków w formie przejrzystej tabeli, podała także podstawowe wiadomości o pierwowzorach wyobrażeń na medalikach, posługując się ilustracjami obrazów i rzeźb będących bezpośrednimi źródłami dla niektórych wyrobów. Interującym zabiegiem jest tutaj zestawienie części świętyń wyobrażonych na omawianych dewocjonałiach z fotografiami ich rzeczywistych odpowiedników, zaaranżowanymi w formę projektów witraży stanowiących dzieło samej K. Pawłowskiej (mamy tu zatem dość ciekawy indywidualny akcent artystyczny). Następnie Autorka tylko zasygnalizowała bardzo szeroki temat obecności medalików w kulturze i obyczajowości. Zwróciła także uwagę na duże zróżnicowanie artystyczne tych produkowanych masowo niewielkich artefaktów.

K. Pawłowska przebadła spektrometrem ponad 40 zaprezentowanych medalików, przy czym w książce zamieściła wyniki badań dla 15 z nich. Wprawdzie w tym przypadku badania nie posłużyły do wyciągnięcia głębszych wniosków dotyczących tytułowego zagadnienia (co – ze względu na charakter pracy – należy uznać za usprawiedliwione), trzeba jednak podkreślić sam fakt użycia spektrometru w publikacji tego typu.

Bardzo interesujący jest rozdział, w którym K. Pawłowska omówiła re-

produkcje medalików w formie bartynotypów, zachowanych w albumie pozostającym obecnie w posiadaniu rodziny (zauważyła jednocześnie, że „bardzo podobny” znajduje się w Bibliotece Narodowej). Przy okazji Autorka opublikowała opis sposobu wykonywania bartynotypów, sporządzony przez Marię Bartynowską, wnuczkę Władysława, co stanowi kolejny przyczynek do dyskusji na temat tej oryginalnej techniki reprodukcji monet i medali. Zestaw 493 bartynotypów medalików, niemal w całości maryjnych, z których żaden nie pokrywa się z egzemplarzami z omawianego zbioru, bez wątpienia godny jest szerszego upowszechnienia. Szkoda, że nie znalazło się na to miejsce w recenzowanej książce, chociaż oczywiście zwiększyłoby to znacznie jej objętość.

W części katalogowej poprzedzającej katalog właściwy Autorka wyodrębniła osobno dziesięć medali, czyli – jak pisze – obiektów o większych wymiarach i bez uszek. Biorąc jednak pod uwagę kryteria metrologiczne, cztery ostatnie z 10 wymienionych na s. 114–116 obiektów należy raczej zaliczyć do kategorii medalików, gdyż cecha braku uszek (czy nie są one tutaj umiejętnie spiłowane?) nie powinna decydować w klasyfikacji typologicznej.

Stanowiący główną część pracy katalog medalików i krzyżyków z kolekcji Władysława Bartynowskiego zaaranżowany został w sposób standardowy. Fotografii awersu i rewersu każdego obiektu towarzyszy opis wraz z informacją o materiale wykonania, wymiarach i wadze. Rezygnacja ze *stricto* naukowego charakteru publika-

cji, co podkreśliła sama Autorka (s. 37), stała się powodem pominięcia literatury dla poszczególnych pozycji, a także prób ukonkretnienia datowania pojedynczych egzemplarzy.

Reasumując należy stwierdzić, że omówienie tej „dziedziny jego [sc. Władysława Bartynowskiego] zbieractwa, o której dotychczas oprócz rodziny nikt nie wiedział i o której nikt nigdzie dotąd nie pisał” (s. 15) jest niewątpliwie cennym przyczynkiem zarówno do znajomości biografii samego

bohatera książki, jak i tej szczególnej gałęzi kolekcjonerstwa numizmatycznego, jaką stanowią medaliki religijne. A zatem omawianą pracę uznać należy za potrzebną, przede wszystkim jako źródło do dalszych badań na niwie nieczęsto odwiedzanej przez kompetentnych badaczy.

Witold Garbaczewski
Muzeum Narodowe w Poznaniu
DOI: 10.24425/wn.2023.150191